

Uus eesti keele arengukava tulekul

Jüri Valge

Haridus- ja Teadusministeeriumi keeleosakonna nõunik

Vormiline põhjus hakata tegema uut eesti keele arengukava (EKA) oli see, et praeguse, EKASe¹ kehtivus lõpeb käesoleva aasta 31. detsembril. Sisulisi põhjusi on rohkem. Oluline osa EKASes kavandatust on täidetud:² toimivad riiklikud programmid keeletehnoloogia, eestikeelse terminoloogia ja eestikeelsete kõrgkooliõpikute alal ning välismaiste rahvuskaaslaste toetuseks, käivitunud on väärtusarendusprogramm, arendatakse keelealast õigusruumi (viipekeel, piirkondlikud erikujud), asutatud on keelehooldekeskus ning toetatakse eurotõlke ja -tõlkijaid. Loetelu võib jätkata. Muutunud on ka eesti keele seisund: EKASe veel kooskõlastamisel olles sai Eestist 2004. aasta 1. mail Euroopa Liidu liige ning eesti keelest koos sellega Euroopa Liidu ametlik keel. Sellega tõusis eesti keele staatus kõrgemale kui kunagi varem; teisalt on üleilmastumise seni paratamatu kaasmõjuna suurenenud eelkõige inglise keele surve eesti keelele ilmselt tugevamaks, kui kunagi oli vene keele mõju.

Koostamisvõrdlus

Vormi poolest on EKAS ja uus arengukava EKA üpris sarnased: enam-vähem sama struktuur, samad teemad. Nii EKASe kui ka EKA alusteksti on koostanud Eesti keelenõukogu, mille koosseis on küll mõnevõrra muutunud, tuumik aga jäänud samaks.³ Edasi on menetlenud eelnõu juba Haridus- ja Teadusministeerium. Erinev on koostamisprotsessi algus: kui EKASi asuti looma haridus- ja teadusministri käskkirjade⁴ alusel, mis toetusid Vabariigi Valitsuse protokollilise otsuse ühele integreerimistuhinas unustuse hõlma vajunud punktile,⁵ siis seekord toimus töö valitsuse otsese ning mitteunustatud korralduse⁶ järgi. Ka oli EKASe vastuvõtmise ajaks 5. augustiks 2004⁷ enam kui pool aastat heakskiidetava strateegia kehtivusajast läbi; EKA saab loodetavasti õnnistuse ajal, mis võimaldab hakata seda igas mõttes, ka alustamise mõttes, teoks tegema nii, nagu dokumendis kirja pandud, s.o alates 1. jaanuarist 2011.

Ilmselt olulisim erinevus võrreldavate dokumentide vahel on EKA rakendusplaani olemasolu. Kui EKASe puhul jäi ministeeriumidevahelistes kompromissiotsinguis strateegia rahastustabel üldse vastu võtmata, siis praegu kehtiva arengukavade koostamise määruse⁸ järgi tuleb rakendusplaan esitada kolme kuu jooksul pärast arengukava heakskiitmist. EKA menetlemise positiivseks küljeks on seegi, et arengukava ja selle rakendusplaan esitatakse heakskiitmiseks koos. See tähendab, et arengukava sisuosa kirjutamisel on kogu aeg silmas peetud selle elluviimise võimalusi.

Mõnevõrra teistsugune on olnud arengukava eelnõu kooskõlastamise protsess. EKASe puhul ilmus kogu tekst Postimehes,⁹ seekord osalusveebis.¹⁰ Väliseksperdid olid palutud eelnõu hindama seegi kord; eelmise kogemuse põhjal eelistasime selliseid välisspetsialiste, kes on Eesti ja eesti keele probleemidega kursis.

Kindlasti soodustas EKA koostamist ning soodustab ka selle heakskiitmist ja elluviimist teadmine, et puudus vajadus leiutada jalgratast. EKASe kehtimise ajal on ka teistes riikides koostatud lisaks varasematele mitmeid keelearenduskavu,¹¹ viimasena – ja see on mõjutanud ka EKA koostamist – valmis 2009. aasta kevadel soome keele arengukava,¹² mida on tutvustatud ka Eesti asjahuvilisele.¹³

Rakenduskavva jõudnud olukorraanalüüsid ning neist lähtuvad ettepanekud järgmiseks seitsmeks aastaks toetuvad EKASe elluviimise kahele seirele. Kuna rakendusplaani hakatakse konkretiseerima igal arengukava kehtivusaastal, siis on edaspidi võimalik kasutada ka EKASe elluviimise lõpparuande andmeid (avaldatakse 2011. aasta kevadel). Loomulikult oleks arengukava võinud üles ehitada mõnevõrra teistsuguseid termineid kasutades ning selles käsitletavat materjali teistmoodi struktureerides. Vaevalt oleks aga võimalik mõnd EKAs esindatud teemat vältida ning vastupidi, näiliselt puuduv mahub kindlasti olemasolevate hulka. Praeguse süsteemi kasuks räägib ka see, et lähedase struktuuriga EKAS on ennast õigustanud (selles kavandatu täitmisele on strateegia ametlik kinnitatus oluliselt kaasa aidanud); julgustav on seegi, et üldjoontes samal moel on koostatud hiljuti avaldatud soome keele arengukava. Lõppude lõpuks tuleb arvestada sedagi, et EKAS ei ole toiminud ega EKAt hakata ellu viima vaakuumis: ükski planeerija, k.a keeleplaneerija, ei suuda ette aimata, veel enam keelevahenditega mõjutada ühiskonna arengu kõiki tahke.

Järgnevalt vaatleme eesti keele arengukava sisuosi, tuues esile selle, mis EKAs EKASega võrreldes on uut. Seejärel käsitleme lühidalt arengukava kooskõlastamise protseduuri.

Eesti keelekorraldus

Põhilised eesmärgid ja ülesanded polegi saanud muutuda, sest revolutsioonide aeg eesti keele korralduses on ammu läbi. Nüüd on vaja hoida taset. Esiletõstmist väärrib suund keelekorraldusala välja- ja täiendusõppe tagamisele kõrgkoolis, soovitus käivitada eestikeelse terminoloogia toetamise jätkuprogramm ning kaasata selle kaudu koordineeritud oskussõnavaraarendusse kõik valitsusasutused (terminoloogiatöoks võimeliste spetsialistide hulka arvestades ei saaks see ühelegi osalevale ministriumile olla ülearu kallis, oleks aga äärmiselt oluline kõikidele valdkondadele sobiva ühtse terminibaasi loomisel ja annaks signaali, et riik tervikuna oma keelekasutusest hoolib). Oluline on soov kehtestada võõrkeelsete väitekirjade eestikeelsete resümee nõue.

Esimest korda sisaldub eesti keele arengukavas otsene soovitus algatada Euroopa Liidu tasemel tegevus väikese kasutajaskonnaga keelte terminoloogia arendamiseks. Kahtlemata ambitsioonikas idee pakub tööd mitmele ministriumile ning eeldab rahvusvahelist koostööd. Samas on teema väga oluline eesti keele kasutuskõlblikkuse säilitamisel ning sellega tegelemine toetab ka samalaadset, aga oluliselt raskemais tingimuses toimuvat tööd väiksemate võimalustega idapoolsete sugulaskeelte arendamisel.¹⁴

Eesti keele uurimine ja keelekogud

Vajadus keelt uurida kestab seni, kuni kestab keel – ning kauemgi. Uus arengukava lähtub tasemest, milleni EKASe elluviimisel on jõutud. Suhtelisest kõrgusest hoolimata – ühe tippsaavutusena nimetatagu „Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu“ valmimist – on ülesandeid, mis kehtivast strateegiast uude üle tulevad. Eelkõige on jutt viie eesti keele akadeemilise tervikkäsitluse (foneetika, fonoloogia, morfoloogia, sõnamoodustus, süntaks) koostamisest. Vajadus selliste monograafiate – ning nende aluseks olevate uurimuste – järele puudutab rohkem või vähem kõiki eesti keele valdkondi ning on möödapääsmatu eesti keele tehnoloogilise toe arendamisel. Enamat tähelepanu on EKAs pööratud keelekeskkonna uuringutele, k.a keelepoliitilisele analüüsile; jätkuvalt kavandatakse Eesti murrete, sugulaskeelte ning keelekontaktide uurimist ja keeleressursside (kogud, andmebaasid) arendamist. Olulisemate üksikteemadena viimati nimetatute hulgas tuleb mainida tähelepanu pööramist tõlkevaldkonnale (Euroopa Liidu asutustes ja teistes rahvusvahelistes

institutsioonides töötab ligi 200 eesti keele tõlkijat, kes toodavad aastas tuhandeid lehekülgi eestikeelset teksti), etümoloogiasõnaraamatu väljaandmise kava (koguni kahes versioonis, millele lisaks ka eesti kohanimede etümoloogiline sõnaraamat). Sugulaskeelte alal jõudis uue riikliku programmi „Soome-ugri keelte alane arendustegevus 2010–2014“ vastuvõtmine¹⁵ EKA heakskiitmisest ette, enamik selle kehtivusajast aga mahub arengukava toimumisperioodi. Sugulaskeeltega tegelemine – mille seost eesti keelega ei pruugita esmapilgul vahest märgatagi – on tähtis õige mitmes mõttes: leitakse vastuseid eesti keele arengut puudutavatele küsimustele, kindlustatakse võimalust osaleda rahvusvahelises koostöös (muu hulgas hoitakse Tartu Ülikooli kui rahvusvahelise fennougristikakeskuse renomeed) ning *last but not least* täidetakse moraalset kohustust hõimurahvaste ees, kelle võimalused oma keeli uurida on väiksemad.

Haridus ja eesti keele õpe

Haridusvaldkond on kahtlusteta ala, millel on nii EKA elluviimise kui ka eesti keele kestmise seisukohalt võtmetähtsus. Seepärast on see arengukavas jaotatud nelja, omavahel küll seotud, aga siiski iseseisvasse ossa: eestikeelne üldharidus, eesti keel muukeelses üldhariduses, kutseharidus ja kõrgharidus.

Vormiliselt on kahtlemata enim muutunud eestikeelse üldhariduse käsitlus: EKASe 14 reast on saanud EKA kolm ja pool lehekülge. Käsitlus oleks võinud mahukamgi olla, kui arengukava valmimise eeltööna koostatud konkreetsetele plaanidele EKA lehekülgedel ruumi oleks jätkunud. Mahu suurenemise esimene põhjus ongi, et see, milleni pärast EKASe valmimist jõuti eesti keele õpetajate ja haridusametnike ühistööna dokumendis „Õpetajate ettepanekud eesti keele õppe tõhustamiseks“,¹⁶ on nüüdsesse arengukavasse sisse kirjutatud. Muidugi on arvestatud vahepeal saavutatut (üpris oluline osa õpetajate 30 ettepanekust on ellu viidud), aga ka seda, et kohati on areng kippunud soovitatud suunast erinema või pole lihtsalt olnud võimalust ambitsioonikaid ettepanekuid realiseerida (ambitsioonikusest ei tule muidugi puudu ka EKA puhul). Valdkonnad, mida eestikeelse kooliga seoses käsitletakse, on õppekavaarendus, õppematerjalid, õpetajakoolitus ja täiendusõpe, eesti keele õpetamine ja kooli keelekeskkond, õppetöövälise eesti keele alane tegevus, sh õpetajate koolivälise tegevus. Oluliselt on laienenud arengukava elluviijate ring: EKASes olnud HTMile ja kahele kõrgkoolile on lisandunud Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, koolid ja koolieelsed lasteasutused, koolipidajad, Eesti Keele Instituut, Tiigrihüppe Sihtasutus, Eesti Rahvusringhääling, ajakirjandusväljaanded, Emakeele Selts ja Eesti Emakeeleõpetajate Selts.

Ülesandeid, mis järgmise seitsme aasta jooksul on kavandatud lahendada, on kümneid. Mainitagu siinkohal neid, mis eestikeelset koolimaastikku kõige enam mõjutada võivad: lõimida eesti keele ja teiste ainete õpetamine ning suurendada eesti keele kui õppeaine atraktiivsust, rakendada alates 2011/2012. õppeaastast kaheosaline eesti keele riigieksam, toetada kooliõpikute keelekvaliteeti, kehtestada eesti keele õpetajatele kohustuslik täiendusõpe ning otsida võimalusi õpetajate tasustatavaks õppetöövabaks enesetäienduspoolaastaks, parandada välismaalt naasvate õpilaste õppimisvõimalusi Eestis ning tagada eestikeelne haridus nendes Eesti kohtades, kus eesti emakeelega inimesi napib. Erinevalt EKASest pööratakse tähelepanu ka eesti keele õppele lasteaedades.

Kavandatud tuleb ellu viia koos rakenduva uue riikliku õppekavaga ning olukorras, kus ühelt poolt näitavad PISA¹⁷ 2006 tulemused Eesti õpilaste hinnatavaid saavutusi, teisalt aga osutab Martin Ehala jt 2010.a avaldatud uuringuaruanne, et 21 protsendil esmakursuslastest on funktsionaalse eesti keele oskus kasin ja 19 protsendil mitterahuldav.¹⁸

Seitsme aasta taguse ajaga võrreldes on eesti keele õppe ja oskuse olukord muukeelses üldharidussüsteemis mitmeti muutunud (kuigi mõlemad strateegiad püstitavad eesmärgiks saavutada põhikooli lõpuks eesti keele oskuse tase B2 ja gümnaasiumi lõpuks C1). Küllap võib siit välja lugeda EKASes kavandatu mõningast täitmatust, samas on õnnestumise võimalused suurenenud: üleminek osalisele eestikeelsele gümnaasiumiõppele algas 2007. aastal (ja lõpeb aastal 2012), 2009. aastal lõpetas põhikooli esimene varase keelekümbluse lend. Muutunud on muukeelne kool ise: õpilaste arv tervikuna on vähenenud ning süveneb suundumus, et vene keelest erineva emakeelega muulased asuvad üha enam õppima eesti õppekeelega kooli, muutes vene õppekeelega kooli olulises osas ainult venelaste kooliks. Viimase suhtes sisaldab EKA ettepanekut alustada osalist eestikeelset aineõpet vene õppekeelega põhikoolis 2015/2016. õppeaastast. Samasuunaliste mõtetega on viimasel ajal esinenud ka vene õppekeelega koolide õpilased ise. EKA toetab juba praegu toimuvat eesti keele õpet mitte-eesti õppe- ja kasvatusekeelega koolieelsetes lasteasutustes ning soovib jätkata nii keelekümblust kui ka LAK-õpet.¹⁹ Iseenesestmõistetavalt on EKAs planeeritav kooskõlas Eesti riikliku lõimumiskavaga,²⁰

Kutseharidussüsteem toetub eesti keele õppe ja kasutamise seisukohalt sellele, mis on saavutatud põhikoolis või gümnaasiumis (sealt kutseõpilased tulevad): kui viimastes tase tõuseb, muutuvad ka kutsekoolid ning nende lõpetajad eestikeelsemaks. Eesmärgiks on endiselt tagada kutseõppeasutuste õpilastele edasiseks õppimiseks ja tööalaseks toimetulekuks ning arenguks vajalik eesti keele oskus. Selle saavutamiseks on kavandatud õppematerjalide väljaandmist, pedagoogide täiendusõpet ja õppurite motivatsiooni suurendamist. HTMis koostatud Eesti kutsehariduse arengukava²¹ nimetatakse EKAs kutseõppeasutuste järkjärgulisele eestikeelsele õppele ülemineku tegevuskavaks (praegu on eesti ja vene keeles õppijate arvu suhe 3 : 1 esimeste kasuks).

Tunduvalt keerulisemate valikute ja raskemate ülesannete ees seisab Eesti kõrgharidussüsteem. Seda eelkõige sellepärast, et üld- ja kutseharidusest oluliselt enam on kõrgharidus seotud teiste riikide suurel määral ingliskeelse ülikooliõppega, nii üliõpilaste kui ka õppejõudude liikumisega ja teadusuuringute rahvusvahelise koostöö ning jaotusega. Kindlasti on oma osa sellelgi, et Eesti teaduse konkurentsivõime ning eesti keele püsimise eest seisvad inimesed – eelkõige humanitaarid ühelt ja reaalaralade esindajad teiselt poolt – on kohati mitmes küsimuses kompromissiotsingutele vaatamata eri meelt. Pärts ühemõtteliselt üht vaimu ei kannu ka kaks jõus olevat kõrgharidusvaldkonna arengustrateegiat: „Eesti kõrgharidusstrateegia aastateks 2006–2015“²² ja „Eesti kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegia 2006–2015“.²³ Selge on see, et eestikeelse kõrghariduse säilitamine nõuab kõigi asjaosaliste pingutusi ja palju raha. EKA üldisim eesmärk kõrghariduse vallas on tagada eestikeelne kõrgharidus kõigil õppeastmetel kõigis õppekavarühmades, piiramata seejuures ka võõrkeelse õppe võimalusi. Silmatorkavamateks konkreetseteks ülesanneteks on võõrkeelsete väitekirjade eestikeelsete kokkuvõtete nõue ning ettepanek eestikeelset publitseerimistegevust, k.a monograafiaid teadustöö tulemustena senisest enam arvestada, kava käivitada eesti kirjakeele täiendusõppe süsteem välismaal keskhariiduse saanud üliõpilastele ning nende põhimõtete väljatöötamine, mille alusel kehtestada muukeelsete gümnaasiumide lõpetanutele nõuded kõrgkoolis vajaliku eesti keele oskuse kohta. Loomulikult on kavas jätkuvalt välja anda eestikeelseid kõrgkooliõpikuid (ka e-õpikute kujul).

Eesti keele keeletehnoloogiline tugi

Tähtsuse ja selge tulevikku suunatuse poolest on see EKA osa eriline. Sissejuhatavas seisundianalüüsis – niisugune osa kuulub kõikide peatükkide juurde – tõdetakse ühemõtteliselt, et „Eesti keele arendamise strateegia 2004–2010“ ülesanded eesti keele keeletehnoloogilise toe loomisel on täidetud. Sellele on kaasa aidanud kaks lõppenud või lõppevat riiklikku programmi, Tartu Ülikooli doktorikool „Keeleteadus ja -tehnoloogia“ (2005–2008), „Arvutiteaduse tippkeskus“ (2008–2015), kaks 2009. a käivitatud doktorikooli ja ettevalmistatav praeguse keeletehnoloogiaprogrammi jätkuprogramm.

EKA seatav eesmärk on kahtlemata lugupidamist vääriv: tagada Eesti jätkuv püsimine arenenud keeletehnoloogiaga riikide juhtrühmas. Kõnetehnoloogilise tarkvara alal tähendab see niisugust kõnetuvastust, mida saab rakendada ka väljaspool laboritingimusi, ning kõnesünteesi, mille kvaliteet läheneb loomuliku kõne omale; keeletehnoloogiline tarkvara peab tagama automaatse analüüsi ja sünteesi kõigil keele tasandil (morfoloogia, süntaks, semantika, pragmaatika). Keeletehnoloogiliste rakenduste hulgas peaksid lähema seitsme aasta jooksul iga keeletekasutajani jõudma piiratud valdkondade (nt teabetelefonid) inimene-masin-dialoogisüsteemid ja erivajadustega inimeste abivahendid (nt kõnetuvastuse ja – sünteesisüsteemid, sh „rääkiv pea“ ja automaatne diktofon).

Kirjeldatu saavutamise eelduseks on suur hulk keeleanalüüs- ja programmeerimistöid, mille käigus luuakse uusi ja täiendatakse juba olemasolevaid korpusi ning andmebaase (nt suulise eesti keele audio- ja videokorpus, internetikeele korpus, dialoogikeele korpus, õppijakeele korpus, ilukirjanduse tasakaalustatud korpus, teaduskeele korpus jne). Kavas on teha elektroonilised sõnastikud avalikult kättesaadavaks ning uuendada kakskeelsete sõnastike (eesti ja x-keele sõnastike) põhja.

Eesti keele erikujud

Valdkond jaguneb kolmeks osaks, mille hulgas oma problemaatikaga vahest tuntuim on eesti keele piirkondlike erikujude, s.o murrete oma. Arengukavas planeeritu elluviimine peaks aitama murretel kultuuriväärtusena säilida; see omakorda peaks suurendama Eesti murdeid kasutavate kogukondade sisemist ühtsust, tõstma sealsete inimeste eneseteadvust ning lisama nende piirkondade atraktiivsust väljastpoolt vaatajate silmis. Arengukavas rõhutatakse vajadust laiendada murdekeeleprogramme kogu Eestile (praegu Lõuna-Eesti ja saared) ning viidatakse kompromislikult ja diplomaatiliselt (ning artikli autori arvates asjatult) palju vaieldud keele ja murde vahekorra temale: nimelt et murrete kasutamine, arendamine ja väärtustamine võib tulevikus anda alust võtta kasutusele *eesti piirkonnakeele* mõiste, märkimaks eesti kirjakeele ja murrete vahelist tasandit. Konkreetsetest tegevustest on kirjas murrete kasutus kohalikus asjaajamises, siltidel, kuulutustel ja reklaamis (EKASe mõjul kehtivasse keeleseadusesse sisse kirjutatud, aga nimetatud vaidluse tõttu keeleseaduse uuest versioonist välja jäetud); murdekeeleõpe üldharidus- ja kõrgkoolis ning selleks õpikute koostamine; murdekeelne meedia- ja kultuuritegevus ning murrete uurimine ja regionaalkultuuri projektid.

Tänapäeva ühiskond peab tagama kõigile selle liikmeile võimaluse ühistest asjadest aru saada ja probleemide lahendamisest osa võtta, isikliku eluga toimetulekust rääkimata. EKAs kavandatakse abinõud eelkõige kurtide ja vaegkuuljate suhtlemisvõimaluste parandamiseks. Plaanis on arendada eesti viipekeelt ja selle õpetamise metoodikat ning suurendada õpetamise mahtu, anda kurtidele lastele võimalus valida kas eestikeelne või eesti- ja viipekeelne haridus.

Olulisel kohal on viipekeele tõlketeenuse arendamine ja võimaluste loomine kiireks ning edukaks suhtluseks hädaolukordades. TV-saateid tõlgitakse viipekeelde ja varustatakse subtiitritega juba praegu, aga kindlasti on vaja seda teha rohkem.

Edukaks tegevuseks tuleb määratleda keeleliste erivajadustega inimeste sihtrühmad, kellele tegevus on suunatud. EKASe kehtivusajal täitmata jäänud ülesannetest ongi EKASse üle võetud vajadus need (kurdid ja vaegkuuljad, pimedad, pimekurdid, düslektikud, afaasikud, düsartrikud) määratleda ning nende suurus kindlaks teha.

Väliseestlaste eesti keelele EKAs osutatav tähelepanu võib esmapilgul tunduda arusaamatugi. Ometi on tõsiasi, et viimase 10–15 aasta jooksul on välismaal elavate rahvuskaslaste arv suurenenud (lisaks omal käel tööle läinutele saatkondade, Euroopa Liidu, Euroopa Nõukogu, NATO ja teiste rahvusvaheliste organisatsioonide töötajad ning nende pered). Lootes, et vähemalt osa neist tagasi tuleb, on vaja luua naasmiseks võimalikult head eeldused. Kindlasti pole tähtsusetu seegi, et kodumaaga säilinud sidemed aitavad väliseestlastel vahendada oma suhtlusringkonnale (töö- ja koolikaaslased, majanaabrid) infot Eesti kohta. Seepärast kavandatakse arengukavas toetada välismaal asuvaid eesti ja eesti keele õpetusega koole, soodustada eestikeelse teabe kättesaadavust, korraldada eesti keele päevi ning toetada Eestisse naasjaid eestikeelses koolis toimetulekul.

Eesti keel mitmekeelses maailmas

Kõnealust valdkonda käsitlevad koguni kaks strateegiat. Kui EKAs lähtutakse eelkõige eesti keelest, siis „Eesti võõrkeelte strateegias 2009–2015“²⁴ on lähtekohaks Eestis kasutatavad või õpetatavad võõrkeeled. Tulevikus on kavas liita need kaks strateegiat üheks Eesti keelevaldkonna arengukavaks.

EKA alusel toetatavate valdkondade hulka kuuluvad eesti keele ja kultuuri akadeemiline välisõpe (eesti keele lektorid välisülikoolides, eesti keele ja kultuuri stipendiumid välisüliõpilastele jm); rahvusvaheline, eesti keelele kasulik keelekoostöö; kakskeelsete sõnaraamatute koostamine, tõlkide väljaõpe ja võõrfiloloogide eesti keele oskuse parandamine. EKAs on koht ka eesti ja võõrkeelte kontrastiivuuringuiks, täiskasvanute keeleõppeks ja keeletestide arendamiseks.

Keeleseaduse täitmise järelevalve

Peatüki analüüsis osas käsitletakse eelkõige praeguse keelekeskkonna puudusi. Kuna suur hulk neist tuleneb kas otse või kaudselt praegustest seadustest (kas nende ebamäärasusest või lausa teatud teemade käsitlemata jäämisest), siis on EKA projektis põhitähelepanu pööratud ettepanekutele keelevaldkonna õiguslikuks reguleerimiseks.

Poliitilises mõttes on kindlasti tegemist EKA kõige tundlikuma osaga. EKA praeguses versioonis on samad ideed, mis on kirjutatud ka menetluses olevasse uue keeleseaduse eelnõusse. Kui viimane eelnõu staatusest seaduseks tõuseb ja praegu vaidlusalused seisukohad säilitab, on suur osa EKASse kavandatud ülesannetest täidetud. Kui aga seda ei juhtu, siis pole erilist põhjust arvata, et samad otsustajad EKA puhul teist meelt on kui keeleseadust vastu võttes. Vaieldavate teemade hulka kuuluvad veebilehtede ja kaubamärkidega seotud avalik keelekasutus, ettevõtetnimede registreerimine ning poliitreklaam. Ilmselt enam on üksmeelt ettepaneku suhtes, mille järgi tuleks siduda Eestis tööloa saamine kas eesti keele oskuse või keeleõppes osalemisega ja et hakataks kontrollima keeleõppefirmade tegevust.

Keeleseaduse täitmise järelevalvega tegeleb keeleinspeksioon ning sel alal on peatähelepanu suunatud avaliku sektori ning erasektoris teenindamise ja turvalisuse tagamisega seotud töötajate keeleoskuse kontrollile.

Keeleteavitus

EKASes kandis see osa pealkirja „Eesti keele mainekujundus“. Analüüsisiosas tuuakse esile kehtiva strateegia ajal selles valdkonnas saavutatu: eesti keele säilitamise lisamine põhiseadusesse riigi peamiste ülesannete hulka, Wiedemanni keeleauhinna „riigistamine“ ja aasta keeleauhinna asutamine, Keele Infolehe ilmuma hakkamine, riikliku väärtusarendusprogrammi²⁵ vastuvõtmine jpm.

Avaliku keelekeskkonna seisundi ning seda kujundavate väärtushinnangute suhtes pole ka EKA koostajad päris üksmeelsed. Ühelt poolt väidetakse, et on leidnud aset rahvuslike ja konservatiivsete väärtuste märgatav tugevnemine, mis on oluliselt mõjutanud ka eesti keele väärtustamist, järgmises lauses aga tõdetakse, et keelekeskkonna võõrkeelestumine ei ole peatunud.

Niisuguses vastuolulises olukorras on formuleeritud ka ülesanded järgmiseks seitsmeks aastaks: saavutada eestikeelse tarkvara kasutamine riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustes, suurendada üldist keeleteadlikkust ja kaasata kogu ühiskond EKA elluviimisesse, väärtustada eesti keele allkeeli ning eesti keele kasutamist kultuuridevahelises suhtluses jne.

Kooskõlastamisest ja hindamisest

Nagu valitsuses heakskiidetavatele dokumentidele kohane on ka EKA läbinud ministeeriumidevahelise kooskõlastusringi. Eranditult kõik ministeeriumid on projekti kooskõlastanud (tõsi, mõned vaikimisi, mõned märkuste ja ettepanekutega). Dokumendiprojekti menetlevale Haridus- ja Teadusministeeriumile saabunud märkusi ja ettepanekuid on jõudu mööda püütud arvestada (tuleb ka tõdeda, et nende arv jäi kaugele maha HTMi-siseses arutelus dokumendi esialgse projekti kohta tehtud 228 märkusest). Ulatuslikum koostöö leidis aset kolleegidega Rahandusministeeriumist: selle käigus lihviti EKA tekst sisulisi seisukohti muutmata valitsuse kehtestatud vorminõuetele vastavaks.

Oma arvamusi saatnud partnerasutustest (projekt lähetati arvamuste saamiseks rohkem kui 40 asutusele ja organisatsioonile) tuleb mainida kõiki suuremaid avalik-õiguslikke kõrgkooli, samuti Eesti Keele Instituuti, Maa-ametit, Kaubandus- ja Tööstuskoda, Maaomavalitsuste Liitu, Riiklikku Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskust, TALOt, Emakeele Seltsi jt. Kõik need kiitsid EKA projekti heaks, lisades mõnel juhul oma tegevuse spetsiifikast tulenevaid märkusi. Negatiivne oli vaid üks Tallinna Ülikooli sisearutus esitatud arvamus, mis TLÜ ametlikust seisukohast erines ning ametlikuna EKA koostajateni ei jõudnudki.

EKA projekti kohta paluti seisukohta ka kahelt väliseksperdilt: professor Auli Hakuliselt²⁶ Helsingi ülikoolist ja professor Raimo Raagilt²⁷ Uppsala ülikooist. Auli Hakulinen pidas tunnustust väärivaks emakeelsele kõrgkooliõppele ja terminoloogiatööle ning keeleteavitusele pööratavat tähelepanu, märkides samas, et oleks oodanud sügavamalt analüüsi mitmekeelsuse ja suulise keelekasutuse valdkonnas. Ka pidas ta vajalikuks tekstitaseme praegusest enamat rõhutamist keeleuurimise kavandamisel ning kahtles EKAst justkui läbi kumavas usus riigi võimalustesse keelekeskkonda parandada. Kokkuvõttes soovis ta Eesti ja Soome keelepoliitilise koostöö tõhustumist ning arvas, et EKA on tervikuna mõjukas, inspireeriv

tekst, mida sooviks olevat üheks eeskujuks, kui Soomes jõutakse ametliku keelepoliitilise planeerimiseni.

Ka Raag juhtis tähelepanu vajadusele tegelda rohkem tekstitasandiga, tegi arengukava struktuuri puudutavaid ettepanekuid ning soovitas kohati lisada infot praeguse keeleolukorra kohta. Tunnustamist leidsid EKAs väljendatud plaanid laiendada eesti keele kohta antavat tasuta infot internetis ja lisada võõrkeelsetele väitekirjadele eestikeelsed kokkuvõtted. Äärmiselt oluliseks pidas Raag oskussõnavara pidevat ja järjekindlat arendamist, nimetades seda arengukava kehtivusaja üheks absoluutseks prioriteediks. Retsensent nentis, et juba EKAses formuleeritud viipekeelt puudutavate ülesannete kordumine EKAs näitab kõnealuse valdkonna mahajäämust. Olulise teemana, mille radikaalseks käsitlemiseks EKA koostajail ei olnud ei julgust ega reaalseid võimalusi, tõstis Raag esile õpetajate palga küsimuse: kui õpetaja palk on madal, siis kipub olema samasugune ka tema aine prestiiž. Kokkuvõtteks leidis ka Raag, et arengukava tuleks koos mõningate redaktsioonilist laadi parandustega heaks kiita.

Töö EKAGA ei ole kindlasti lõppenud ning jätkub esialgu selle heakskiitmiskõlblikuks viimistlemise, hiljem elluviimisega. Kui kes tahes EKA kümnetest ja sadadest koostajatest (teadlased, ametnikud, poliitikud) oleks kirjutanud selle arengukava üksi, oleks tulemus praegusest erinev. Valitsuses heakskiidetav „Eesti keele arengukava 2011–2017“ on kompromiss tasemel, millele selle koostajad suutsid jõuda. Ühisseisukohtade olemasolu EKA koostamisel loob eeldused selle ühiseks elluviimiseks.

¹ Eesti keele arendamise strateegia (2004–2010). Haridus- ja Teadusministeerium. Eesti keelenõukogu. Tartu: Atlex, 2004.

² Eesti keele arendamise strateegia (2004–2010). Elluviimine 2004–2006. Eesti keelenõukogu. Tartu: AS Atlex; Eesti keele arendamise strateegia (2004–2010). Elluviimine 2007–2008. Eesti keelenõukogu. Tartu: AS Pakett.

³ Eesti keelenõukogu: Martin Ehala, Mati Ereht, Andres Hallmägi, Birute Klaas (keelenõukogu esimees), Nelli Melts, Helle Metslang, Karl Pajusalu, Peeter Päll, Urmas Sutrop, Tõnu Tender, Ilmar Tomusk, Jüri Valge, Anna Verschik, Jüri Viikberg, Haldur Õim; Tiia Margus (sekretär).

⁴ Haridusministri 6. aprilli 2000. a käskkiri nr 91; haridusministri 28. detsembri 2001. a käskkiri nr 963.

⁵ Vabariigi Valitsuse 21. aprilli 1998. a protokolliline otsus.

⁶ Vabariigi Valitsuse 28. mai 2009. a korraldus nr 205.

⁷ Vabariigi Valitsuse 5. augusti 2004. a protokolliline otsus.

⁸ Strateegiliste arengukavade liigid ning nende koostamise, täiendamise, elluviimise, hindamise ja aruandluse kord. Vastu võetud Vabariigi Valitsuse 13. detsembri 2005. a määrusega nr 302.

⁹ Eesti keele arendamise strateegia (2004–2010). Projekt. – Postimees, 22. november 2003.

¹⁰ Vt www.osale.ee

¹¹ Nt *Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket* (Stockholm 2002).

¹² Suomen kielen tulevaisuus. Kielipoliittinen toimintaohjelma. Kirjoittajat Auli Hakulinen, Jyrki Kalliokoski, Salli Kankaanpää, Antti Kanner, Kimmo Koskeniemi, Lea Laitinen, Sari Maamies, Pirkko Nuolijärvi. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 155. Helsinki 2009

¹³ Vt **Jüri Valge**. Vaba aeg Soome ja Eesti keelearenduskavades. – Oma Keel 2009, nr 2, lk 69–76; **Jüri Valge**. Soome keele tulevikukavast. Ettekanne Emakeele Seltsi koosolekul 17. detsembril 2009.

¹⁴ V ülemaailmse soome-ugri rahvaste kongressi resolutsioon. Hantõ-Mansiisk 30.06.2008.

¹⁵ Riiklik programm „Soome-ugri keelte alane arendustegevus 2010–2014“. Kinnitatud haridus- ja teadusministri 18. juuni 2010. a käskkirjaga nr 577.

¹⁶ Õpetajate ettepanekud eesti keele õppe tõhustamiseks. Tartu 2005.

¹⁷ PISA – rahvusvaheline õpilaste õpitulemuslikkuse programm.

¹⁸ **Martin Ehala** jt. Kõrgkoolide üliõpilaste eesti keele oskuse tase. Uuringukokkuvõte. Tartu 2010.

¹⁹ LAK-õpe – lõimitud aine- ja keeleõpe.

²⁰ Riiklik programm „Eesti lõimumiskava 2008–2013“; <http://www.meis.ee>

---

²¹ Eesti kutsehariduse arengukava 2009–2013.

²² Eesti kõrgharidusstrateegia aastateks 2006–2015. – RT I, 30.11.2006, 52, 386.

²³ Eesti kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegia aastateks 2006–2015. Kinnitatud haridus- ja teadusministri 9. jaanuari 2007. a käskkirjaga nr 16.

²⁴ Eesti võõrkeelte strateegia 2009-2015. Kinnitatud haridus- ja teadusministri 13. märtsi 2009. a käskkirjaga nr 186.

²⁵ Eesti ühiskonna väärtusarendus 2009–2013. Kinnitatud haridus- ja teadusministri 2. märtsi 2009. a käskkirjaga nr 156.

²⁶ **Auli Hakulinen.** Lausunto dokumentista „Eesti keele arengukava“ (EKA) ja sen toimeenpanosuunnitelmasta. Kiri Eesti keelenõukogule 27.05.2010.

²⁷ **Raimo Raag.** Arvamus „Eesti keele arengukava 2011–2017“ ning „Eesti keele arengukava 2011–17“ rakendusplaani 2011–2017“ eelnõu kohta. Kiri Eesti keelenõukogule 31.05.2010 .